

транспортно-торгових потоків на відновлену хлібну гавань Ходжабей. В частині приведено ряд проблем в господарських взаємозв'язках між емігрантами Очаковської землі і представителями торгово-портів кругів. Представлено аналіз джерел в аспекті створення управлінських структур Османської імперії і Кримського ханства в Аджидере і Ходжабее.

Ключові слова: Аджидере, зернові продукти, судово-адміністративний округ Аккерман, Османська імперія, Кримське ханство.

Рецензент: О.А.Бачинська, д.і.н., професор (Одеський національний університет імені І.І.Мечникова).

УДК 929Перепілін:355.311.1(477)«1775/1784»

Сергій Краснобай

**ІНТЕГРАЦІЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СТАРШИНИ ДО РОСІЙСЬКОЇ
АРМІЇ в кінці XVIII ст.: КЛИМ ПЕРЕПІЛІН
(за матеріалами РДВІА)**

У статті запропоновано документи з Російського державного військово-історичного архіву, за якими можна з'ясувати шлях отримання колишніми запорозькими старшинами офіцерських звань російської армії, а отже можливості отримання дворянства та зберегти провідне становище в суспільстві після зруйнування Запорозької Січі у 1775 р. Цей шлях показаний за прикладом комплексу документів полкового старшини Климента Перепіліна. На підставі останніх доведено, що надання офіцерського чину вимагало виконання певних доручень російської адміністрації, зокрема вербування колишніх козаків в іррегулярні формування Російської імперії (в тому числі у майбутнє Чорноморське козацьке військо). Виконання цих доручень вимагало тривалого терміну, що також свідчать репрезентовані документи.

Ключові слова: запорозька старшина, Климент Перепілін, дворянство.

Ліквідація Запорозької Січі в 1775 р. та подальша доля січовиків, постійно привертає науковий інтерес дослідників. В рамках цього питання можна виділити низку окремих статей та розвідок, що частково розкривають процес та масштаби інтеграції запорозької старшини до офіцерського корпусу російської армії. Як відомо, це було необхідно складовою для отримання дворянства в Російській імперії⁴²⁴. Поряд з тим дані публікації носять узагальнюючий характер: подається лише загальна чисельність запорозької еліти, яка була нагороджена російським урядом армійськими чинами, без урахування індивідуальних або групових умов для кожного зі старшин⁴²⁵. Зробити це стало

⁴²⁴ Каюк Д. Г. Нобілітація запорозької старшини наприкінці XVIII – початку XIX ст. // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя: Тамдем-У, 1999. – Вип. VIII. – С. 259 - 263; Олененко А. Г. Уніфікація військових звань козаків після зруйнування Запорозької Січі (На матеріалах документів Азовської губернської канцелярії) // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя: Просвіта, 2009. – Вип. XXVI. – С. 114 - 116.

⁴²⁵ Сурева Н. В. Кооптація запорозької старшини до дворянства у законодавчій практиці Російської імперії // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя, 2009. – Вип. XXVI. – С. 91-93.

можливим через знайдені документи в Російському державному військово-історичному архіві, що ми пропонуємо до уваги читачів у додатках до статті. Документи дають можливість уявити не лише долю полкового старшини К. Перепіліна, але й подібний шлях до дворянства інших близьких до нього запорозьких старшин. Це стало завданням даної публікації.

Відомостей про біографію полкового старшини Климента Перепіліна маємо досить мало. В «Именном списке служивших в Запорожском войске полковых старшин с показанием их походов и храбрости разными начальниками засвидетельствованном» зазначено, що даний представник січової верхівки є польського походженням і з 1766 р. почав службу у Запорозькому Війську. Під час російсько-турецької війни 1768-1774 рр. брав участь у битвах під Очаковом⁴²⁶. Як свідчать джерела, Климент Перепілін, після ліквідації Запорозької Січі 12 квітня 1776 р. через слабкість здоров'я був звільнений зі служби і отримав дозвіл від генерал поручика П. Текелія на поселення в Новоросійській губернії (див. док. №1), і 26 травня 1777 р. окремим ордером він звільнявся від будь-яких повинностей⁴²⁷. Проте, дана ситуація не давала йому можливість отримати дворянства, а разом з цим відповідні привілеї для себе та для своєї родини. Вже 29 грудня 1777 р. поряд з іншими запорозькими старшинами Климентій Перепілін клопотав про надання йому чина капітана російської армії⁴²⁸, щодо надання йому відповідного чину клопотання було повторено у 1779 та 1783 р. (див. док.№3)

Справа про його нагородження не була вирішена відразу. Для отримання офіцерського чину, Климент Перепілін за дорученням російської адміністрації мав вербувати козаків в іррегулярні війська Російської імперії. Судячи з дати документу мова йде про Полк вірних козаків (майбутнє Чорноморське козацьке військо)⁴²⁹ (див. док.№4), виконувати функції адміністратора і наглядача в запорозькому поселенні Кушовці⁴³⁰.

Маючи позитивні відгуки від інших колишніх запорозьких старшин і російських чиновників про свою службу, Климент Перепілін 7 травня 1783 р. просив князя Г. Потьомкіна допомогти йому у кар'єрному зростанні (див. док.№4). Однак і у 1784 р. його справа не була вирішена (див. док.№5). Припускаємо, що надання Климу Перепіліна офіцерського звання російської армії було

⁴²⁶ Російський державний військово-історичний архів дає (далі – РДВІА) Ф. 52. – Оп. 1/194. – Спр. 304. – Ч. 1. – Арк. 22.

⁴²⁷ РДВІА. – Ф. 52. – Оп. 1/194. – Спр. 304. – Ч. 1. – Арк. 27.

⁴²⁸ Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського дає (далі – ІР НБУ). – Ф. 42. – Спр. 276. – Ч. II. – Арк. 66.

⁴²⁹ РДВІА. – Ф. 52. – Оп. 1/194. – Спр. 304. – Ч. 1. – Арк. 22.

⁴³⁰ РДВІА. – Ф. 52. – Оп. 1/194. – Спр. 304. – Ч. 1. – Арк. 28.

вирішене за часів існування Чорноморського козацького війська. Серед реєстрів цього іррегулярного формування зустрічаємо прізвище полковника армії секунд-майора Кліма Перепелиці⁴³¹. Про те, що Клим Перепелиця і Клим Перепілін могли бути однією особою дозволяє припустити той факт, що прізвища запорозької старшини змінювалися в реєстрах царськими чиновниками на російський манер, наприклад: Ковпак – Колпаков, Рудь – Рудьов, Гнида – Гнедін і т. ін. В реєстрі Єлисаветградського повіту державних і приватних поселеннях зустрічаємо також відомості про старшину Перепеліна, який володіє поселенням [Коротка], де проживало 32 чоловіки і 21 жінка⁴³².

Таким чином запропоновані документи дозволяють з'ясувати, що звання офіцерів російської армії старшина могла отримати виконуючи певні доручення від російської адміністрації, а на їх виконання потрібні були обставини та терміни про, що також свідчать документи.

Запропоновані до уваги читача документи публікуються вперше, зі збереженням мовних, граматичних і стилістичних особливостей оригіналу (в тому числі граматичних помилок).

Документи:

Документ № 1. Письмовий дозвіл запорозькому старшині Клименту Перепіліну на поселення в Новоросійській губернії від генерал-поручика Петра Текелія. Копія. 12 квітня 1776 р.

По указу ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА
САМОДЕРЖИЦЫ ВСЕРОССИЙСКОЙ

И прочая, и прочая,

Объявитель сего из числа Бывших Запорожских старшин жительствовавшей Новороссийской губернии в деревни Кушовки, Климент Перепилин подданным ко мне поношением прописывая свою слабость в здоровьи, что он служить военным образом уже не может а представляя в доказательство прежде данной ему от старшин Запорожских аттестат, свидетельствующей в минувшую турецкую войну, оказанные им довольные службы, от коих и получил изнеможение, просит увольнения от оной службы и на свободное прожитие в Новороссийской губернии писменного вида, которой в силу главной команды отаковых данного мне повеления, от войсковой службы и уволен, тем же полкового старшины чином; для чего и дан ему сей на свободное пребывание и лучшему обзаводу в экономии и

⁴³¹ Шیان Р. Джерела з історії Чорноморського козацького війська. – Ресурс доступу: http://www.cossackdom.com/doc/shyan_chernomor.htm

⁴³² ІР НБУ Ф. V. – Спр. 462 - 546. – Ч. I. – Арк. 32.

домостроительстве, в Новороссийской губернии; при квартире своей в шанце Новомиргородском; апреля = 12 дня 1776 года;

ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА
ВСЕМИЛОСТЕВИЙШЕЙ ГОСУДАРЬНИ [Місце печатки]
МОЕЙ от армии генерал порутчик
командующий расположенными в Новороссийской
и Азовской губерниях корпусом войсками Петр Текелей
из стороны Крыма орденов Александра Невского
Великомученника и победоносца Георгия
и Святой Анны кавалер [.....]

Документ № 2. Аттестат полкового старшины Климента Перепіліна, виданий підполковником Петром Норовим. 30 липня 1776 р.

Аттестат

Бывшего запорожца казачей полковой старшина Климу Перепилину, с занятия Бывшей Сечи и оставлении моего в должности коменданта [Бытностие] Его Перепилина в слободе Кушовке и других тамошних местах, где он и до того состоял отправляем от Бывшаго Запорожского коша где и имел над жителями порядочное управление и всякие поручаемые ему от меня указные дела, и комиссии, исправлял усердно [неменшее] того поступая в самое время разрушения сего края в усердном приглашении своего сотоварищества к повиновению ВЫСОЧАЙШЕГО ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Благоволению, и вел себя во все время благопорядочно, в засвидетельствование чего и сей аттестат от меня ему дан 1776 года июля 30 дня

За коменданта подполковник Петр Норов
С Подденной [...] Подпорутчик Иван Давыденко

Документ № 3. Донесення полкового старшины Климента Перепіліна на ім'я Г. Потьомкіна з проханням надати резолюцію про нагородження його чином. 7 травня 1783 р.

Его Светлости,

Высоко превосходительному господину генерал аншефу, командующего легкой конницею, всеми нерегулярными войсками и санктпетербургской дивизиєю, государственной военной коллегии вице президенту, новороссийской, азовской и астраханской губерний государеву наместнику, войск тамо поселенных и днепровской линии главному командиру, ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА генерал адъютанту, действительному камергеру, лейб гвардии Преображенского полку подполковнику, и кирасирского Новотроицкого полку шефу, мастерской и оружейной палаты верховному начальнику, разных иноверцев обитавших в России и по комиссии новосочиняемого уложения опекуну, войск ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Генерал инспектору, Орденов Российских Святых Андрея Первозванного, Александра Невского, Великомученика и Победоносца Георгия, Большого Креста, королевских Прусского Черного Ораа, Датского Слона, Шведского Серафима, Польских

Белого Орла, Святого Станислава, и великокняжеского Святой Анны кавалеру, Григорию Александровичу Потемкину.

Доношение

Я нижайший службу свою продолжал в Бывшем войске Запорожском с 766 года до самого уничтожения оногo, полковым старшиною и в само в то время употребляем был от главнокомандующих регулярными войсками командиров приглашению их и повиновению ВЫСОЧАЙШЕМУ ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА благоволению, а потом в тогдашнее ж время и по управлению бывшими Запорожскими селениями в должности комиссара и прочим препоручаемым мне комиссиям до самого времени приключившейся мне болезни, во время же нахождения моего в Запорожской службе был в походах и у дела противу неприятеля, в чем позносилися у сего в копиях атестаты свидетельствуют, за которою безпорочную и усердную службу в награждение чином противу моей братии, и обо мне вашей светлости от господина генерал майора Новороссийской губернии губернатора и кавалера Николая Даниловича Языкова прошлаго, 779, года в декабре месяце донесено было, но и по ныне на то никакой резолюции от вашей светлости невоспоследовало; почему я и самолично покорнейшим моим донесением осмеливаюсь вашу светлость утруждая просить о награждении меня, противу протчих получивших таковое милосердие, чином; Зделать милостивую вашей светлости резолюцию;

[Бывшаго] Запорожский Полковой Старшина Клим Перепилин
7 майя 1783 года

Документ № 4. Запрошення від Г. Потьомкіна колишніх козаків через полкового старшину Климента Перепіліна вступати на службу до російських іррегулярних формувань. 26 червня 1783 р.

ЕЯ ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА Генерал Аншеф командующий войсками в Крыму и разных губерниях расположенными флотами на Черном и Каспийском морях и кавалер князь Потемкин.

Объявляю чрез сие трем из пребывающих в Елисаветградской и Славянской провинции жителей кои в Бывшем войске Запорожском служили что полковому старшине Климу Перепилину препоручено от меня приглашать из них охотников к служению в казачьем звании под моим предводительством число сих казаков простираться будет конных до пятисот, в лодках то число которым [стоедемится] довольное [жалование] и пропитание для сего желающие да явятся в Херсон к господину бригадиру Синельникову дано в Херсоне июня 26 дня 1783 года

Подлинной подписал
Князь Потемкин

[С подленной] [...] Порутчик [Иван Давыденко]

Документ № 5. Свідчення Климента Перепіліна в тому що він під час служби в Запорозькій Січі дійсно був у військових походах за що і отримав звання полкового старшини. Копія. 19 червня 1784 р.

Свидетельство

Мы нижеподписавшиися сием свидетельствуем что показатель сего Клим Перепилин действительно в бывшем Запорожском войске в походах служил, непорочно, верно, и усердно: и за службу бывшим Запорожским кошевым полковым старшиной произведен, в яком чине что именуется, оно ему в том от нас дано. 1784 году июня 19го

На подлинном тако

подполковник и дворянский предводитель Афанасий Колпак

дворянский предводитель Сидор Белый

А вместо Его неграмотного [по это] прошение

Дмитрий Корнеевский руку приложил

РДВИА. - Ф. 52. - Оп. 1/194. - Спр. 304. - Ч. 1. - Арк. 24 - 26, 29, 121 - 121 зв.

Sergiy Krasnobay

Integration of Zaporozhian officers to the Russian Army in the end of XVIII century.: Kliment Perepilin (based on RSMHA)

Having used archive materials and on the sample of regimental sergeant Kliment Perepilin, the author investigates the process of transformation of Zaporizhian elite into Russian army officers.

Demolition of Zaporizhian Sich in 1775 and its further fate as one of the problems within the studies of Step Ukraine History is topical nowadays. Ukrainian historians put their utmost attention to this problem. Within this issue we can emphasize a number of articles and investigations which partially reveal the process and scale of Zaporizhian senior officers' integration into Russian army officers' body. This process was an integral part of Zaporizhian senior officers' transformation into Russian empire nobles. But we must mention that such publications have only general character. The author chronologically lists quantitative composition of Zaporizhian elite which was awarded by the Russian government not taking into consideration individual conditions for every officer in this process.

We suppose that regimental sergeant Kliment Perepilin's inclusion into the officers's body of the Russian army had been already made at the times Chornomorskiy Cossack army. Among the registers of this regular formation, we have come across the surname of Army Colonel second major Kliment Perepelytsya. We can guess that Kliment Perepilin and Kliment Perepelytsya is one and the same person. So, on the sample of regimental sergeant Kliment Perepilin we can trace conditions and peculiarities of Zaporizhian elite integration into Russian army officers' body. Offered to the reader's attention documents are published for the first time with all their language, grammar and stylistic mistakes.

Key words: Zaporizhian senior officers, Kliment Perepilin, nobility.

Сергей Краснобай

Интеграция запорожской старшины в российскую армию в конце XVIII в.: Климент Перепилин (по материалам РГВИА)

В статье предложены документы из Российского государственного военно-исторического архива, по которым можно определить путь получения бывшими запорожскими старшинами офицерских званий русской армии, а следовательно возможности получения дворянства и сохранения ведущего положение в обществе

после разрушения Запорожской Сечи в 1775 г. Этот путь показан на примере комплекса документов полкового старшины Климента Перепилина. На основании последних доказано, что предоставление офицерского чина требовало выполнения определенных поручений российской администрации, в частности привлечения бывших казаков в иррегулярные формирования Российской империи (в том числе в будущее Черноморское казачье войско). Выполнение этих поручений требовало длительного времени, о чем также свидетельствуют представленные документы.

Ключевые слова: запорожская старшина, Климент Перепилин, дворянство.

Рецензент: О. А. Бачинська, д. і. н., професор (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)

УДК 94(477.73/74):355.332«1804»

Аліса Ложешник

ФОРМУЛЯРНІ СПИСКИ СТАРШИНИ ЧОРНОМОРЬСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА за 1804 р., ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

У даній статті публікуються формулярні списки, які являються цінним джерелом для вивчення соціального становища та проходження військової служби старшинам Чорноморського козацького війська. Тут представлені списки штаб-офіцерів на 24 липня 1804 р. З даних формулярних списків ми можемо дізнатися не лише прізвіща та імена старшин, а й по батькові, вік, родинні зв'язки, походження, служба у війську та бойові походи. Формулярні списки є важливим джерелом для створення іменних послужних списків війська.

Ключові слова: формулярні списки, Чорноморське козацьке військо, старшина, козацтво.

Історія козацьких військ на півдні України після 1775 р. привертала та продовжує привертати увагу дослідників минулого. Важливою складовою дослідження козацьких формувань регіону періоду після зруйнування Запорозької Січі є археографічна діяльність: пошук та публікація писемних джерел, що дозволяють переосмислити і по-новому інтерпретувати окремі історичні події. Це, зокрема, стосується й історії Чорноморського козацького війська – одного з найбільших козацьких формувань півдня України, початок створення якого відносять до 1783 р.

Чорноморському козацькому війську вже була присвячена значна кількість археографічних публікацій, низка з яких стосувалися процесу формування та ролі в історії війська козацької старшини. Вперше спеціальний загальний огляд, а також публікацію деяких архівних документів з історії Чорноморського козацького війська здійснив Є. Д. Феліцин⁴³³. Послідовником Є. Д. Феліцина в публікації документів, які стосувалися старшини Чорноморського козацького війська, став І. І. Дмитренко⁴³⁴. В кінці ХХ ст. цю справу продовжили Р. І. Шиян⁴³⁵,

⁴³³ Феліцин Е. Д. Акты 1787 – 1791 годов извачённые из дел Кубанского Войскового архива// Записки Одесского общества истории и древности. – Т. 19. – Одесса, 1896. – С. 105 – 120; Т. 20. – Одесса, 1797. – С. 50 – 59.

⁴³⁴ Дмитренко И. И. Сборник исторических материалов. – Т. 1 – 4. – СПб., 1896 – 1898.